

บทที่ 3

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคม

ที่มาและความหมายของการสร้างสรรค์สังคม

เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และเพื่อสนองความต้องการที่จะมีชีวิตที่สะดวกสบาย คนเหล่านี้จึงได้แสวงหาสิ่งต่างๆ เอาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว จึงทำให้ปัจจุบันสังคมและวัฒนธรรมไทยตกอยู่ในภาวะที่มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่เห็นได้ในทางรูปธรรมอย่างชัดเจนมากที่สุด นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ เช่น จำนวนประชากร โครงสร้างประชากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อาชีพ สุขภาพอนามัย การย้ายถิ่น และอื่นๆ ก็มีอยู่อย่างชัดเจนเช่นกัน ดังนั้น การสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก ในการที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต จิตใจ ของคนในสังคมไม่ให้เสื่อมถอยลงไปกว่าที่เป็นอยู่ดังเช่นปัจจุบัน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2520 ได้ให้นิยามคำว่า "สร้างสรรค์" ไว้ว่า "สร้างสรรค์ คือ การสร้างให้มี ให้เป็นขึ้น" และได้ให้นิยามคำว่า "สังคม" ไว้ว่า "สังคม คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน" ดังนั้น คำว่า "สร้างสรรค์สังคม" จึงอาจหมายความว่า "เป็นการสร้างหรือทำให้กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กัน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรม"⁹

จึงอาจกล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์สังคม ก็คือ การพัฒนาสังคม นั้นเอง ซึ่งก็ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า "พัฒนาสังคม" ที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป¹⁰ เช่น

1. ECAFE (1970) นิยามความหมายของการพัฒนาสังคมว่า

1.1 การพัฒนาสังคมในความหมายที่กว้าง หมายถึง ความพยายามที่จะยกระดับภาวะความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมด้วยการจัดให้มีนโยบายสังคม และมาตรการทางสังคม นโยบายการเงินและการคลัง ตลอดจนนโยบายทางการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลในสังคมได้

⁹พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2520, กรุงเทพมหานคร.

¹⁰ผศ.มาริสสา ภูเพ็ชร, แนวคิดและความหมายของการพัฒนาสังคม, 2529.

รับผลประโยชน์จากการพัฒนา เช่น การมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมมีการจัดการและเปลี่ยนแปลงกลไกการปกครองของรัฐ มีการร่างนโยบายและแผน ตลอดจนการสร้างมาตรการทางสังคม เพื่อสนับสนุนให้มีโครงสร้างสังคมและสถาบันสังคม ที่จะจรรโลงไว้ ซึ่งภาวะความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม

1.2 การพัฒนาสังคมในความหมายที่แคบ หมายถึง การจัดบริการและโครงการทางสังคม เช่น บริการการศึกษา บริการสุขภาพอนามัย ระบบความมั่นคงทางสังคมและบริการสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ

2. Yasas. F. (1973) ให้ความหมายของการพัฒนาสังคม ไว้ว่า การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อประชาชนจักได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำและรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ ตลอดจนให้ประชาชนได้รับความเสมอภาค ยุติธรรมในสังคม

3. ทิตยา สุวรรณขง (1971) เสนอความหมายของการพัฒนาสังคมไว้ว่า การพัฒนาสังคม ก็คือเป้าหมายสุดท้าย (Ultimate Goal) ของการพัฒนาที่มุ่งจะให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม เป็นไปอย่างราบรื่น ความสัมพันธ์ในที่นี้ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งสามประการจะต้องเกี่ยวข้องกับสมาชิกในสังคมตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือไม่ก็เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม หรือ กลุ่มกับกลุ่ม

จึงอาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนาสังคม” คือการปรับปรุงแก้ไขระเบียบแบบแผนของสังคมที่บกพร่องอยู่ ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ค่านิยม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม อาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา และสุขภาพอนามัย ให้ดีขึ้น ซึ่งก็คือการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรในทุกๆ ด้านนั่นเอง

สภาพปัจจุบันและปัญหาทางสังคม

ปัญหาสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันมากับความเจริญรุ่งเรืองของสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในแต่ละสังคมย่อมมีปัญหาหรือสิ่งที่น่าจะเป็นปัญหาที่คล้ายคลึงกัน จะมีความแตกต่างกันบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเจริญของแต่ละสังคม สำหรับสังคมไทยนั้นต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมายเช่นเดียวกัน ทั้งปัญหาสังคมชนบท ที่จะประสบปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา การขาดแคลนที่ดินทำกิน และ ความยากจน รวมถึงปัญหาสังคมเมืองของไทยที่จะประสบปัญหาในด้านอาชญากรรม ยาเสพติด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ค่าครองชีพ และวัฒนธรรม

พื้นฐานที่กำลังเปลี่ยนไป ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จะมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนสัมพันธ์กัน แต่บางครั้งก็ไม่อาจเห็นชัดหรือทราบได้แน่นอน ดังนั้น การจะเข้าใจปัญหาสังคมจะสนใจเฉพาะสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งไม่ได้ ต้องตรวจสอบสาเหตุในหลายๆ ด้าน เพราะอาจมีสาเหตุหลายอย่างเกี่ยวโยงกันจนทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้

สาเหตุของปัญหาสังคม อาจพิจารณาได้ 3 ทางด้วยกัน คือ¹¹

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีความหมายเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีการจัดระเบียบ การเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อพื้นฐานของโครงสร้างทั้งหมด รวมทั้งมีผลต่อกลุ่มคนและบุคคล และถ้าประชากรส่วนใหญ่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวได้ภายในเวลาที่ต้องการ ก็จะทำให้เกิดปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ และจากการปรับตัวไม่ได้นี้เอง ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น

2. การเสียระเบียบหรือความไม่เป็นระเบียบในสังคม (Social Disorganization) ความไม่เป็นระเบียบในสังคม มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

2.1 ความล้มเหลวของกลุ่มจารีตประเพณี ปกติแต่ละบุคคลจะรักษาค่านิยมและความมุ่งหวัง ตลอดจนกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก วิธีการถ่ายทอดก็อาจออกมาในรูปแบบบังคับให้ทุกคนกระทำตาม ซึ่งวิธีนี้จะได้ผลต่อเมื่อสถาบันถ่ายทอดความรู้ เช่น ครอบครัว โรงเรียน รัฐบาล มีเสถียรภาพ แต่ถ้าขาดหลักสำคัญในการทำงานร่วมกันหรือไม่ประสานกัน จะทำให้สถาบันไม่อาจจะถ่ายทอดและรักษาค่านิยมต่างๆ ของสังคมได้ เพราะขาดความยึดมั่นหรือขาดความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งความไม่เป็นระเบียบในสังคมนี้เป็นมูลฐานเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ได้ เช่น เด็กกระทำผิดอาชญากรรม เป็นต้น

2.2 ความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหวัง เมื่อกฎจารีตประเพณีในสังคมสลายลง หรือไม่สามารถรักษาหน้าที่ของตนได้ สมาชิกของกลุ่มจะขาดความศรัทธา ดังนั้น ค่านิยมของกลุ่มอาจจะมีผลในทางตรงกันข้าม เพราะไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้กลุ่มมีความเข้าใจหรือ ปฏิบัติสอดคล้องในแนวเดียวกัน

ปกติแล้ว ความต้องการหรือความรู้สึกของคนย่อมเปลี่ยนแปลงได้เสมอ และมักจะไปขัดกับกฎเกณฑ์เก่าๆ ของสังคม และเมื่อต้องเผชิญกับความต้องการใหม่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนเก่าๆ ก็ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม โดยทั่วไปแล้ว สังคมจะพยายามเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางอย่าง เพื่อให้เข้ากับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป

¹¹รศ.สุพัทธรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2538.

3. บุคลิกภาพ (Personality) หรือพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ พฤติกรรมของแต่ละบุคคลเป็นผลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่หล่อหลอมหล่อบุคคลนั้น โดยแต่ละคน ไม่อาจจะเลือกสิ่งแวดล้อมของตนได้ เช่น บุคลิกภาพของเด็ก ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมในถิ่นที่เกิดเป็นสำคัญ บุคคลอื่นๆ ในสังคมเป็นผู้กำหนดให้เด็กแสดงบทบาทตามที่บุคคลเหล่านั้นปฏิบัติ การถ่ายทอดมรดกทางสังคมก็เหมือนกับการกำกับบทบาทให้คนแสดงบนเวที การเปลี่ยนแปลงในบทบาทหรือวัฒนธรรมก็เป็นไปอย่างซ้ำๆ จนเกือบจะไม่มีรู้สึกตัว เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่บางครั้งก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระทั่งเห็นได้เหมือนกัน เช่น การปฏิวัติ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ได้เป็นไปตามปกติ

แนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม

สังคมก็เช่นเดียวกับทุกสิ่งในโลก ที่มีการเกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลง และมีการดับไปในที่สุด สังคมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ และการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน ก็เป็นการรับเอาค่านิยมและวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามา ทำให้สังคมไทยต้องสูญเสียทั้งคุณภาพชีวิต และคุณภาพสังคม ดังนั้นหากไม่ได้รับการยับยั้ง ทำความเข้าใจ หรือพยายามแก้ไข จะทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสังคมไทย โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่จะต้องดำเนินการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาและสร้างจิตสำนึกในส่วนของความร่วมมือกันรับผิดชอบ แก้ไขปัญหานั้น ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทางที่ถูกตามอย่างที่ควรจะเป็น

การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอาจแบ่งได้ 2 แนวทาง ดังนี้¹²

1. การแก้ปัญหาแบบย่อย (Piece Meal) การแก้ปัญหาแบบย่อยหรือระยะสั้น ได้แก่ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งจะมุ่งแต่ให้เสร็จสิ้นไป ไม่มีการวางแผนมาก่อน เช่น การแก้ปัญหาความยากจน หรือ ความอดอยากขาดแคลน ด้วยการเอาของไปแจก เป็นต้น ปัญหาบางอย่างต้องแก้ในระยะสั้น เช่น ความเดือดร้อนที่เกิดจากวาตภัยนั้น สามารถแก้ไขได้ด้วยการบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า โดยการนำของไปแจก เป็นต้น การแก้ปัญหาแบบนี้ ถือว่าเป็นการแก้ปัญหาเพียงบางส่วน ซึ่งจะทำให้สถานการณ์ดีขึ้นในระยะเวลาอันสั้น

2. การแก้ปัญหาทั้งหมด (Wholesale) การแก้ปัญหาแบบทั้งหมด หรือ การแก้ปัญหาโดยมีการวางแผนมาก่อน เป็นการแก้ปัญหาระยะยาว และปัญหานั้นจะไม่เกิดขึ้นอีก เช่น การแก้ไข

¹²ทัศนีย์ ทองสว่าง,สังคมไทย,กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,2537.

ปัญหาความยากจนด้วยการฝึกอาชีพให้ เพื่อให้เขาสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ ด้วยความรู้ความสามารถที่เขาได้รับการศึกษาหรือเรียนรู้มาแก้ไขปัญหของตนเอง โดยรัฐบาลไม่ต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ในที่สุดปัญหาความยากจนก็จะหมดไป เป็นต้น แต่การแก้ไขปัญหแบบนี้ทั้งหมด หรือ การแก้ปัญหาโดยมีการวางแผนมาก่อนนี้ ต้องใช้ระบบวิทยาการหลายๆ ด้านเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงสังคมให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในยุคที่สังคมข่าวสารมีความจำเป็นอย่างยิ่งดังเช่นปัจจุบัน การนำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคม ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญและมีประสิทธิภาพมากเช่นกัน เนื่องจากสื่อมวลชนสามารถเผยแพร่ข่าวสารถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลายนั่นเอง

การใช้สื่อมวลชนประเภทต่างๆ เพื่อการพัฒนาสังคม แบ่งได้ คือ¹³

1. วิทยุกระจายเสียง การใช้วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อในการพัฒนาด้านสังคมนั้นสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น กระทำได้ในรูปของบทความหรือสารคดีโดยการอ่านบทความหรือสารคดีออกอากาศ การปาฐกถาและการอภิปราย ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ นอกจากนั้นยังสามารถกระทำได้ในรูปของความบันเทิงเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง และหลีกเลี่ยงการให้ความรู้แก่ผู้ฟังโดยตรง ซึ่งอาจทำให้ผู้ฟังเบื่อหน่าย โดยการจัดเป็นละคร ละครรายการแข่งขันตอบปัญหา หรืออาจจัดในรูป ประกาศ คำขวัญ หรือบทสนทนาสั้นๆ

2. วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรทัศน์สามารถถูกใช้ในการพัฒนาด้านสังคมได้หลายแบบเช่นกัน เช่น เสนอรายการเกี่ยวกับปัญหาสังคมและการพัฒนาสังคมเป็นประจำในรูปของการปาฐกถา การอภิปราย หรือฉายภาพยนตร์ และสไลด์ประกอบการปาฐกถาและการอภิปราย การแข่งขันตอบปัญหา ทำเป็นประกาศ คำขวัญ หรือบทสนทนาสั้นๆ ประกอบการฉายสไลด์หรือภาพยนตร์สอดแทรกเนื้อหาในรายการวิทยุโทรทัศน์ต่างๆ เช่น รายการเพลง รายการกีฬา รายการเกมต่างๆ โดยโฆษณา หรือพิธีกรพูดสอดแทรกเนื้อหาในรายการ นอกจากนั้นในวาระครบรอบแต่ละปีของโครงการรณรงค์ต่างๆ ก็อาจจัดให้มีรายการพิเศษทางวิทยุโทรทัศน์ได้

3. ภาพยนตร์ ภาพยนตร์สารคดี หรือภาพยนตร์การ์ตูนที่สร้างขึ้นเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาก็สามารถที่จะใช้เป็นสื่อได้อย่างดี ภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนที่สามารถสร้างความบันเทิงและประทับใจแก่ประชาชนได้ และสามารถทำความเข้าใจกับประชาชนได้ดี เพราะประชาชนสามารถทำความเข้าใจกับภาพและการบรรยายได้ โดยไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือ

¹³ปมข ศุภสาร, เอกสารการสอนสื่อสารเพื่อการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

4. หนังสือพิมพ์และนิตยสาร สามารถช่วยในการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมได้เช่นกัน ในรูปของข่าว บทความ สารคดี หรือคอลัมน์ประจำ รวมทั้งอาจอเสนอในรูปการ์ตูน เพื่อเรียกร้องความสนใจจากประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก รูปแบบของวิธีการดังกล่าว ได้ปรากฏให้เห็นเป็นประจำในหนังสือพิมพ์และนิตยสารของประเทศไทยในปัจจุบัน

และเนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของสังคมในปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อถึงค่านิยม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคม ดังนั้นเราจึงควรร่วมกันคิด พิจารณาหาวิธีที่ดีที่สุด ที่จะสามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยไม่ทำให้การเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลเสียหรือก่อให้เกิดภาวะที่ถดถอยของการดำเนินชีวิตรวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศชาติสืบไป

สำนักหอสมุด